

ТЕТЬЯНА КУЗНЕЦ
Uman

CHURCH SINGING IN PRIMARY EDUCATION DIOCESE OF KYIV EARLY TWENTIETH CENTURY

The article notes that despite considerable attention to church music during the nineteenth century, called the second most important school subject after the law of God, and in the first decades of the twentieth century, there were problems in his primary school. It was the lack of preparation for the teaching of the course teachers and parish schools in general, a small number of well-trained teachers and regents. Therefore, among the main objectives of Church education continued to remain the preparation of highly qualified teachers of church music.

Keywords: Kyiv diocese, church singing, parish schools, church choirs, church music teachers, parish clergy.

ТАТЬЯНА КУЗНЕЦ
г. Умань

ЦЕРКОВНОЕ ПЕНИЕ В СИСТЕМЕ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КИЕВСКОЙ ЕПАРХИИ НАЧАЛА XX ВЕКА

В статье отмечается, что несмотря на значительное внимание на протяжении XIX века к церковному пению, которое называлось вторым по важности учебным предметом после Закона Божьего, и в первые десятилетия XX века существовали проблемы в его изучении в начальных школах: это были недостаточная подготовленность к преподаванию этого учебного предмета учителей церковно-приходских школ и в целом, малое количество хорошо подготовленных учителей и регентов. Поэтому среди основных задач церковного образования продолжал оставаться вопрос подготовки высококвалифицированных учителей церковного пения.

Ключевые слова: Киевская епархия, церковное пение, церковно-приходские школы, церковные хоры, учителя церковного пения, приходское духовенство.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2016

УДК 327.39(477+439) «20»:001+37

ТМЕА КУЛЧАР
м. Ужгород
matea2007@yandex.ua

КУЛЬТУРНО-ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА УГОРЩИНИ

У статті розглядаються особливості розвитку культури та науки на транскордонному рівні двох регіонів Закарпаття і Саболч-Сатмар-Берег. У ході дослідження, особлива увага була приділена динаміці загальноосвітніх та вищих навчальних закладах з угорською мовою навчання, а також співпраці українсько-угорської сторони в гуманітарному вимірі.

Ключові слова: Україна, Угорщина, співпраця, культура, освіта, наука.

На нашу думку, українсько-угорське транскордонне співробітництво у сфері освіти і культури, традиційно має важливу складову, особливістю є доповнення цього сегменту так би мовити системою угорсько-угорських зв'язків. Перш за все відзначимо, що потужною є

договірно-правова база українсько-угорського співробітництва в культурно-гуманітарній сфері [13; 14; 15; 16; 17; 22].

В Україні та Угорщині регулярно проводяться заходи з метою відзначення визначних дат чи вшанування пам'яті особистостей

в історії сусідніх країн. В Україні встановлено 60 пам'ятників та пам'ятних знаків угорським політичним та культурним діячам: зокрема, встановлено пам'ятні знаки «Турул» та угорському поету Ш. Петефі у Мукачівському замку, графу Ференцу Ракоці II у Закарпатті, пам'ятник Ш. Петефі у Києві. В Угорщині у Будапешті відкрито пам'ятник Т.Шевченку та пам'ятник жертвам Голодомору 1932–1933 років в Україні, та пам'ятну дошку на будинку, де діяла Надзвичайна Дипломатична місія УНР в Угорщині [23].

Неупереджений аналіз масиву культурних заходів транскордонної співпраці двох регіонів за даний період, дозволяє відзначити цей напрямок як один із найактивніших і динамічних. Перш за все це масив різноманітних культурно-мистецьких заходів із відзначенням знаменних подій в історії України та Угорщини, виступи художніх колективів на фестивалях, концертах, організація двосторонніх персональних та колективних виставок творів митців образотворчо-декоративного мистецтва, проведення спільних пленерів. Щороку національно-культурними товариствами угорської національної меншини Закарпатської області проводиться ряд традиційних заходів, зокрема, у січні – Дні угорської культури на Закарпатті; у березні – у містах Ужгород, Мукачево, Берегово та Виноградів – урочистості з нагоди відзначення річниці угорської революції 1848–1849 років; у липні – у селищі Вилік біля пам'ятника «Турул» (символічний тотемний птах) – традиційно святкування; у вересні – обласний фестиваль угорського народного мистецтва; у жовтні – заходи присвячені пам'яті жертв угорської революції 1848–1849 років та з нагоди відзначення річниці угорської революції 1956 року; у листопаді – традиційний траурний мітинг у Свалявському меморіальному парку з нагоди відзначення пам'яті жертв сталінських репресій 1944 року. Спільно відзначають свято збору винограду, урочиста хода з театралізованими елементами, ярмарки, дегустації місцевого вина, майстер-клас із приготування бограчу, культурно-розважальні програми [7]. Наприкінці вересня щорічно проводять фестиваль у Берегові «Берег-Фест», програма якого містить: ярмарок, лицарське шоу, фольклорну програму, дегустацію – ярмарок вин місцевого вироб-

ництва, конкурс приготування бограч-гуляшу та традиційних національних страв, зустріч урочистої ходи (прибуття діжок з новим урожаєм, костюмований супровід, традиційний віджим вина з нового урожаю у винних діжках) [7].

У Закарпатській обласній державній телерадіокомпанії (ЗОДТРК) працює угорськомовна редакція, а з 1 листопада 2005 року започатковано новий канал «Тиса-1», на якому транслюються передачі і угорською мовою, річні обсяги мовлення теле- та радіопрограм угорською мовою складають відповідно 162,0 та 133,3 годин. В області зареєстровано 20 періодичних видань угорською мовою: «Унгварі відекі гірек», «Нодь Севлош відекі гірек», «Берегі Гірлап» (дубляжі), з міських – «Берегсаз» [2; 7]. На базі ЗОДТРК щорічно проводиться Міжнародний фестиваль телерадіопрограм для національних меншин «Мій рідний край», метою якого є показ культурних надбань і цінностей всіх етнічних спільнот [9].

Таким чином, двосторонні контакти на транскордонному рівні в галузі культури: театру, кіно, образотворчого мистецтва, музики відбуваються на постійній основі. Цій діяльності активно сприяє і Угорщина щодо фінансового забезпечення міроприємств через мережу численних громадських організацій Закарпаття: видавнича діяльність, організація фестивалів культур національних меншин, фестивалів народного танцю, спільних фольклорних фестивалів театрів щорічно у Кішварді, на ротаційній основі проводяться міжнародні фестивалі телевізійних і радіопрограм для національних меншин, з метою збереження національних традицій відбувається відзначення національних свят угорської національної меншини, здійснюється постійний обмін аматорськими колективами і організуються спільні пленери митців, фортепіанні концерти.

Важливість і історично обумовленість цієї співпраці зумовлена наявністю у Закарпатській області (Україна) чисельної національної меншини – угорців. Культурно-гуманітарний аспект транскордонної співпраці є визначальним між двома сусідніми регіонами. Культурна і гуманітарна транскордонна співпраця між Закарпатською областю та Саболч-Сатмар-Берег

комітатом здійснюється завдяки активній діяльності угорців Закарпаття. Згідно всеукраїнського перепису населення у 2001 році на території Закарпатської області проживало 151,5 тис. осіб угорської національності, що складало 12,6% населення регіону [3].

Протягом 2012–2013 навчального року в Закарпатській області діяло 114 загальноосвітніх навчальних закладів, де 19 221 учнів здобувало освіту мовами національних меншин. Із загальної кількості шкіл у 62 закладах (10 375 учнів) навчання ведеться угорською мовою. Динаміка навчання учнів у школах та класах з угорською мовою викладання свідчить про стійку тенденцію наповнення угорськомовних класів [6].

Мережа угорськомовних навчальних закладів включає: 7 шкіл I ступеня, 33 – I-II ступенів, 18 – I-III ступенів, 2 гімназії та 2 ліцеї. У 32 загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється двомовне навчання (із 8 841 учня 4527 навчається українською мовою, 4 314 – угорською). Із них у 22 закладах більшість учнів навчаються угорською, а у 10 – українською мовою. У числі навчальних закладів з українською та угорською мовою навчання: 1 школа – НВК I-II ступенів, 1 школа – I ступеня, 10 – I-II ступенів, 20 – I-III ступенів [96]. Загалом у загальноосвітніх навчальних закладах здобувають освіту угорською мовою учнів 15 140 (14 794 – у державних і комунальних закладах, 346 – у приватних ліцеях). Крім цього, функціонують 5 (22 класи, 351 учень) ліцеїв приватної форми власності. У тому числі 4 (17 класів, 308 учень) – угорською мовою навчання та 1 (4 класи, 50 учнів, з яких у 2 класах угорців навчається 38) – українською та угорською мовою навчання: ліцей з біолого-хімічним та фізико-математичним профілем навчання с. Велика Добронь Ужгородського району – 67; ліцей з гуманітарним та природничим профілем с. Великі Береги Березівського району – 96; Мукачівський ліцей імені Святого Іштвана з профільним навчанням інформатики та іноземних мов – 54; Пийтерфолвівський ліцей Благодійного Фонду Управління Закарпатської Реформатської церкви Виноградівського району – 91; Карачинський греко-католицький ліцей імені єпископа Олександра Стойки Виноградівського району (українською та угорською

мовою навчання) – 50. Більшість угорськомовних навчальних закладів знаходиться у Березівському районі, де учні у 32 школах із 42 навчаються угорською мовою; у м. Берегови: у 6 із 10; у Виноградівському районі: у 19 із 57; в Ужгородському районі: у 17 із 54. Із 18 адміністративно-територіальних одиниць у 13 наявні навчальні заклади з угорською мовою навчання [6]. Транскордонне співробітництво здійснюється як в рамках проходження підвищення кваліфікації вчителями області в Дебреценському університеті, так і в межах спільних конференцій вчителів, присвячених європейській освіті і науці. Відповідно на постійній основі діють олімпіади і конкурси для учнів двох регіонів. Важливим аспектом є динаміка зростання кількості учнів із Закарпаття, які навчаються у вишах Угорщини.

В Закарпатській області функціонують також і вищі навчальні заклади, де відбувається навчання угорською мовою. Із 2008 року в Ужгородському національному університеті (УжНУ) створено Гуманітарно-природничий факультет з угорською мовою навчання за напрямками: історія, фізика, математика, угорська філологія, а з 2013 року – і міжнародні відносини. Вкрай важливим є факт, що аспірантів та магістрів навчають угорською мовою лише в УжНУ [8]. Транскордонна співпраця визначається не тільки у проведенні спільних міжнародних конференцій, у підготовці спільних наукових видань з колегами із Ніредьгазького, Мішкольцького інститутів та Дебреценського університету, але і у підготовці аспірантів. Для забезпечення навчального процесу максимально адаптованого до концепції «Болонського процесу» здійснюється співпраця з Ніредьгазьким Інститутом, Дебреценським Університетом та Будапештським університетом ЕЛТЕ (Угорщина). Зокрема, із 2007 року студенти історики кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції ГПФ проходять 2–4-х місячне включене навчання в університетах Угорщини. 2 листопада 2012 року було підписано угоду про співпрацю між Ужгородським національним університетом та Будапештським університетом ЕЛТЕ, що передбачає обмін науковими працівниками, професорами, студентами аспірантами для короткострокових навчальних програм і

отримання подвійного диплому для студентів Гуманітарно-природничого факультету [8].

Угорською мовою здійснюється вивчення окремих спеціальностей у коледжі культури і мистецтв Мукачівського державного університету, Берегівському медичному коледжі, Мукачівському державному аграрному технікумі. У Закарпатському угорському інституті ім. Ференца Ракоці II (недержавної форми власності) навчається 624 студенти. Важливою складовою системи освіти є створення Педагогічного угорськомовного товариства Закарпатської області та відкриття у м. Берегове у 1992 році філіалу обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Активна фінансова підтримка Угорщини зокрема в рамках «Східного партнерства» здійснюється на Закарпатті у облаштуванні нових приміщень Закарпатського угорського педагогічного інституту (м. Берегове), реставрації Угорського національного театру (м. Берегове), розбудові лікарняного комплексу (м. Берегове), ремонтних роботах угорськомовних шкіл, гімназій, проведення форумів бібліотекарів, переможців різного роду олімпіад учнів [21].

Академічного рівня наукове транскордонне співробітництво протягом 2004–2013 років здійснювали науковці Ужгородського відділу Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України, Ужгородської філії Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД), які разом із колегами Університету Дебрецена, Центру Європейських Студій (Ніредьгазького Інституту) реалізовували численні міжнародні проекти та організовували високого рівня міжнародні конференції. Саме в цьому аспекті слід відзначити організаційну діяльність НІСД за головування директора С.І.Мітряєвої щодо проведення наукових міжнародних конференцій [18; 19; 20].

За сприяння відділу у справах національностей Закарпатської ОДА (начальник відділу Юрій Гузинець) 27 січня 2011 року, в Ужгороді відбувся міжнародний круглий стіл на тему «Розвиток гуманітарного співробітництва в українсько-угорському прикордонному регіоні: аналіз, оцінки» в якому взяли участь освітяни та дипломати, громадські діячі Угорщини і України, експерти з міжнародних відносин. За результатами засідання фахівці розро-

били рекомендації з питань забезпечення прав національних меншин, які були винесені на розгляд чергового XV засідання змішаної Українсько-Угорської Комісії з метою їх подальшого вирішення [10].

З наукової точки зору важливою є співпраця працівників архівів двох сусідніх регіонів України та Угорщини, наприклад, 23–24 вересня 2010 року було організовано XVII міжнародну конференцію присвячену розвитку міст у м. Ніредьгаза. Спеціалісти Саболч-Сатмар-Березького комітатського архіву Угорщини та Державного архіву Закарпатської області обмінялися думками щодо стану і перспектив співпраці. Інноваційною складовою співпраці архівів є підписання угоди про оцифрування всіх документів Берегівського відділення Закарпатського обласного архіву за рахунок Угорського Угорщини. Всі цифрові документи будуть опубліковані на створеному спільному веб-сайті, а також на угорському архівному порталі [11].

Колишня система міст-побратимів в угорсько-українському транскордонному співробітництві набула нових форм та розвитку, зокрема, за період 2004–2013 років, динаміка співпраці органів місцевого самоврядування України та Угорщини визначалася у організації наступних незаангажованих форм співпраці: проведенні спільних днів селищ і міст, м. Торпа щороку стає центром кількадечної зустрічі – форуму громадськості та місцевої влади регіонів двох сусідніх країн і співпраця вже конкретизується у напрямках зеленого туризму, сталого розвитку громад, активізації підприємництва на прикордонних територіях. Важливого значення набуває і спільне проведення свят приурочених Ф. Ракоці, спеціалізованих зустрічей – виноробства, приготування бограча, голубців, леквара. Стратегічним напрямом розвитку прикордонних громад та самоврядування є форуми з менеджменту грантів, оволодіння професійними навичками адміністрування за європейськими принципами і нормами, виокремлення спільних концепцій розвитку прикордонних територій України та Угорщини [4; 5].

Збереження духовної і культурної спадщини народів України та Угорщини відбувається у форматі реалізації спільних проектів за фінансової підтримки ЄС – «Угорщина-

Словаччина-Румунія-Україна 2007–2013». У 2012 році було розроблено туристичний маршрут (з бюджетом проекту 143000 євро), який охопив понад 30 церков Закарпатської та Саболч-Сатмар-Березької областей України та Угорщини. Серед закарпатських святинь – Ужгородський греко-католицький кафедральний собор, Горянська ротонда, Мукачівський храм Св. Михайла, Берегівська та Виноградівська римо-католицькі церкви, Хустська, Вишківська, Тячівська реформаторські та інші церкви, які представляють архітектурну та мистецьку цінність. Серед угорських: римо-католицькі Бакталорантгаза та Кішварда, та реформатські – Тарпа, Берегшурань, Марокапі, Чарода, Такош, Вамоштья, Лоня, Тисасент-мартон, Берегдароц, Торньошпалца, Вайа, Анарч, Лашкод.

Як результат, 8 травня 2013 року в місті Боктолорантгаза (Угорщина) на міжнародній конференції було презентоване наукове дослідження: «Середньовічні церкви від Тиси до Карпат» (за редакцією Тібора Коллара), як безцінне джерело пам'яток середньовічної архітектури прикордонних регіонів для істориків, архітекторів, мистецтвознавців. Як значив керівник ради Саболч-Сатмар-Березької області Оскар Шестак: «Ми ставимо собі за мету також провести реконструкцію середньовічних церков. Завдяки цьому буде збережено надбання наших предків для майбутніх поколінь» [1; 12].

На нашу думку, українсько-угорське транскордонне співробітництво у сфері освіти і культури, традиційно має важливу складову, особливістю є доповнення цього сегменту так би мовити системою угорсько-угорських зв'язків. На транскордонному рівні культурні події презентовані вельми широкою палітрою заходів. Неупереджений аналіз доволі потужного масиву культурних заходів транскордонної співпраці двох регіонів за даний період, дозволяє відзначити цей напрямок як один із найактивніших і динамічних. Важливість і історично обумовленість цієї співпраці зумовлена наявністю у Закарпатській області (Україна) чисельної національної меншини – угорців. Культурно-гуманітарний аспект транскордонної співпраці є визначальним, якщо не домінуючим між двома сусідніми країнами.

Підкреслимо, що культурна і гуманітарна транскордонна співпраця між Закарпатською областю та Саболч-Сатмар-Берег комітатом здійснюється завдяки активній діяльності угорців Закарпаття.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у аналізі захисту прав національних меншин, що є одним найважливішим питанням українсько-угорської співпраці.

Список використаних джерел

1. В Угорщині презентували унікальне видання про церкви Закарпаття та Саболч-Сатмар-Берег [Електронний режим] // Прес-центр ОДА. — 8 травня 2013. — Режим доступу: www.carpathia.gov.ua.
2. Гузинець Ю. І. Реалізація у Закарпатській області основних положень протоколу XIV засідання змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин: аналіз, оцінки [Електронний режим] // Центр культур національних меншин Закарпаття. — Режим доступу: centerkultur.xtreemhost.com.
3. Державний комітет статистики України [Електронний режим]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Інформація про стан зовнішньоекономічного співробітництва Закарпатської області і Угорщини. 2009 р. Від 2009 р. — 4 арк. // Поточний архів Закарпатської ОДА. Поточний архів Закарпатської обласної державної адміністрації. — Ужгород.
5. Інформація про стан транскордонного співробітництва між Закарпатською областю та прикордонною областю Угорської Республіки. 2013 р. Від 2013 р. — 3 арк. // Поточний архів Закарпатської ОДА. Поточний архів Закарпатської обласної державної адміністрації. — Ужгород.
6. Інформаційно-аналітичні матеріали про стан задоволення національно-культурних, мовних, освітніх потреб національних меншин області. 24 вересня 2013 р. — 6 арк. // Поточний архів Закарпатської ОДА. Поточний архів Закарпатської обласної державної адміністрації. — Ужгород. Відділ національностей та релігій (Відділ у справах національностей).
7. Інформаційний бюлетень. Відділ у справах національностей. Ужгород, 2008–2013.
8. Поточний архів Гуманітарно-природничого факультету Ужгородського національного університету. Деканат. Кафедра історії Угорщини та європейської інтеграції. — Ужгород.
9. Програма проведення міжнародного фестивалю телерадіопрограм для національних меншин «Мій рідний край» 2013. Від 2013 р. — 2 арк. // Поточний архів Закарпатської ОДА. Поточний архів Закарпатської обласної державної адміністрації. — Ужгород.
10. Розвиток гуманітарного співробітництва в українсько-угорському прикордонному регіоні: аналіз, оцінки. Матеріали міжнародного круглого столу 26–27 січня 2011 р. — Ужгород: Ліра, 2011. — 292 с.
11. Угорський архів підписав угоду з закарпатським. 17 липня 2014 р. [Електронний режим] // Управління інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОДА. — Режим доступу: www.carpathia.gov.ua

12. Угорщина допоможе реставрувати закарпатські середньовічні церкви [Електронний режим] // Управління інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОДА. — 8 травня 2013. — Режим доступу: www.carpathia.gov.ua
13. 1997. évi XXIV törvény a Területi Önkormányzatok és Közigazgatási Szervek Határmenti Együttműködéséről szóló, 1980. május 21-én, Madridban kelt Európai Keretegyezmény kihirdetéséről // Magyar biztonság- és védelempolitikai dokumentumok. Első kötet Kiadja a HM Stratégiai és Védelmi Kutató Hivatal. Budapest, Budapest ChartaPress Kft. 2002.
14. 2007. évi VIII. törvénya Magyar Köztársaság és Ukrajna között a magyar-ukrán államhatár rendjéről, a határkérdésekben való együttműködésről és kölcsönös segítségnyújtásról szóló, Kijevben, 1995. május 19-én aláírt Szerződés 2. cikk 3. pontja alapján elkészített, és Budapesten, 2003. június 20-án aláírt, a Magyar Köztársaság és Ukrajna közötti államhatár új redemarákációs okmányai kihirdetéséről.
15. 2124/2004. (V. 28.) Korm. Határozat a Magyar Köztársaság Kormánya és Ukrajna Miniszterek Kabinetje között a gazdasági együttműködésről szóló Megállapodásról.
16. 2163/2005. (VIII. 2.) Korm. Határozat „a Magyar Köztársaság Kormánya és Ukrajna Miniszteri Kabinetje között az V. számú összeurópai közlekedési folyosó közúti csatlakozási pontjairól a magyar-ukrán határszakaszon” című Egyezmény szövegének végleges megállapításáról.
17. 31/2006. (XII. 18.) ME határozat a Magyar Köztársaság Kormánya, Románia Kormánya és Ukrajna Kormánya között a Magyar Köztársaság, Románia és Ukrajna államhatárai találkozási pontjának megjelölésére felállított „TÚR” határjelről szóló Megállapodás létrehozására adott felhatalmazásról.
18. Carpathian Euroregion: Prospects and Challenges - Role of the Carpathian Euroregion in Strengthening Security and Stability in Central and Eastern Europe, Prešov-Uzhgorod, 2001. — 84 p.
19. Carpathian Euroregion: Role of the Carpathian Euroregion in Confronting Its Minority Agenda. Prešov-Uzhgorod, 2001. — 118 p.
20. Carpathian Euroregion: Role of the Carpathian Euroregion in Mitigating Possible Negative Effects of Schengen. Prešov-Uzhgorod, 2001. — 66 p.
21. Kárpátalja // Режим доступу: www.karpataljalap.net.
22. Külügyminiszteri zárszó az ukrán-magyar alapszerződés tárgyalásakor a Magyar Országgyűlésben, 1993. május 11.
23. Magyar Külügyminisztérium // Режим доступу: www.mfa.gov.hu.

TIMEA KULCHAR

Uzhgorod

CULTURAL AND HUMANITARIAN ASPECTS OF CROSS-BORDER COOPERATION UKRAINE AND HUNGARY

The article considers the features of development of Culture and Science on the cross area of two regions of Transcarpathia and Sabolch-Satmar-Bereg. In the course of the study, special attention was paid to the dynamics of development of secondary and higher educational institutions with Hungarian language of instruction, as well as cooperation of the Ukrainian-Hungarian territorial sides in humanitarian questions.

Key words: Ukraine, Hungary, cooperation, culture, education, science.

ТІМЕА КУЛЧАР

Ужгород

КУЛЬТУРНО-ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА УКРАЇНИ І ВЕНГРІЇ

В статті розглядаються особливості розвитку культури і науки на трансграничному рівні двох регіонів Закарпаття і Саболч-Сатмар-Берег. В ході дослідження, особливу увагу було приділено динаміці загальноосвітнім і вищим навчальним закладам з угорською мовою навчання, а також співпраці українсько-угорських сторін в гуманітарній сфері.

Ключові слова: Україна, Венгрія, співпраця, культура, освіта, наука.

Стаття надійшла до редколегії 08.11.2016